REPENSAR EL TERRITORI

OBSERVATORI DEL PAISATGE DE CATALUNYA

TEXT **JOAN MIQUEL PORQUER**

FOTOGRAFIES **JORDI BAS**

L'Observatori del Paisatge de Catalunya és un organisme d'assessorament de l'administració catalana i de conscienciació de la societat en la importància de protegir el paisatge. Amb seu a Olot, va ser creat l'any 2005 per impulsar mesures de gestió i ordenació del paisatge de Catalunya en el marc d'un desenvolupament sostenible.

Paisatge pirinenc a l'Alta Ribagorça: l'estany Negre i al fons el massís de Besiberri.

L'Observatori del Paisatge de Catalunya cataloga el territori català amb la finalitat de dinamitzar-lo i, sobretot, posar-lo en valor. La FEEC forma part, amb altres entitats, del consell assessor d'aquest ens consultiu públic i independent. Ens reunim amb Joan Nogué i Font (1958), excursionista i apassionat director de l'Observatori, perquè ens expliqui qui són i què fan. És el matí d'un dilluns de finals de març quan hem quedat amb ell. Busquem la seu tècnica de l'organisme a l'antic hospici de la vila d'Olot, un edifici alt i robust de pedra enfosquida. Ens reben un seguit d'escultures de ferro en un claustre classicista. Casualitats de la vida, l'Observatori comparteix dependències amb el Museu Comarcal de la Garrotxa, que acull gran part de l'obra dels pintors paisatgistes de l'*escola d'Olot*.

FOTOS / OBSERVATORI DEL PAISATGE DE CATALUNYA

Joan Nogué, geògraf i director de l'Observatori: «La geografia és un saber global i transversal que pretén entendre l'escriptura humana sobre la Terra».

El nou Centre de Documentació de l'Observatori del Paisatge de Catalunya s'ubica a l'edifici de l'antic hospici d'Olot.

Primer pis. La seu sembla un lloc en calma, però s'hi respira un brunzit d'activitat entre parets de colors càlids i olor de nou. Al seguit de taules, mitja dotzena de persones teclegen als ordinadors i contesten als telèfons que sonen. Hi ha diverses prestatgeries plenes de llibres. Tots ells porten la firma de l'entitat i els fullegem mentre esperem. No ha estat difícil concertar una cita, encara que en Joan és una persona prou ocupada: professor i catedràtic a la Universitat de Girona, editor, organitzador de seminaris aquí i allà. En poc més de 10 minuts ens rep amb un ample somriure i una estreta de mans enèrgica. Tenim unes hores per conversar amb ell. Al migdia té una reunió amb el consell rector de la institució que dirigeix des de la seva creació oficial l'any 2005. Passem a una altra estança amb prestatgeries també, aquestes a mig omplir. «El nou centre de documentació!», ens indica. L'Ajuntament d'Olot, propietari de l'edifici, ha reconvertit un antic magatzem en el que serà un nou espai de consulta monogràfica sobre paisatge. La Gemma Bretcha, la gestora, desembala caixes que acaben d'arribar de diferents institucions per anar fent fons. No ens hi detenim (encara que no ens importaria) i seguim fins al despatx del fons. Ens asseiem en una gran taula de fusta clara. Més que no pas una entrevista, ens plantegem fer una xerrada sense qüestionari on ens parli sobre la institució que representa, sobre paisatge i sobre ell mateix. És franc de paraula i acompanya la veu amb una expressivitat característica de mans.

En Joan Nogué es defineix, abans que res, geògraf: «Som una espècie una mica rara: existeix des de fa mil·lennis, però en la societat actual té una presència relativament reduïda. La geografia és un saber global i transversal que pretén entendre l'escriptura humana sobre la Terra –com ens relacionem amb l'entorn, com interactuem i fins i tot com el gestionem–. Estem convençuts que en un món com aquest seran les visions transversals i holístiques les que permetran entendre'l». Va estudiar a la Universitat Autònoma de Barcelona ja fa uns quants anys i dos dels mestres que més recorda són l'Enric Lluch i la Maria Dolors Garcia Ramón. «En la història de la geografia hi ha una sèrie de temes clau que s'han anat reinterpretant segons època, context històric i nacional: lloc, espai geogràfic, territori, natura... i paisatge». Hem arribat ben aviat al tema, com no podia ser d'altra manera. «El concepte de paisatge va ser un dels que em van interessar a mi en un moment (finals dels 70 - principis dels 80) en què la geografia que ens arribava a casa era molt d'arrel positivista, d'intentar quantificar-ho tot. Interessava l'espai en el sentit més material del terme, sense tenir gaire en compte l'especificitat dels llocs. Hi havia ganes de fer net, de començar de zero... i es van tirar per la finestra moltes coses». Però el

«L'ANY 2005 ES VA APROVAR PER UNANIMITAT LA LLEI DEL PAISATGE DE CATALUNYA: EL PAISATGE COM A TEMA ENTRAVA A L'AGENDA POLÍTICA»

nostre interlocutor decidí anar per una altra via... i de quina manera: «Em vaig plantejar fer una tesi doctoral repescant el concepte del paisatge i aplicant-hi unes metodologies no quantitatives, sinó més aviat qualitatives. Va començar el meu interès pel paisatge vist des d'una perspectiva culturalista que no menyspreava la seva dimensió física, però que la incorporava a partir de la percepció, de l'experiència humana». La conversa marxa amb fluïdesa i se succeeixen els comentaris còmplices referents a l'àmbit acadèmic... Eventualment sorgeix la pregunta: «I com neix l'Observatori del Paisatge?»

«Quan es va superar aquella petita crisi postolímpica del 92-94, va començar la febre, la bogeria col·lectiva en la qual tot el país es va incloure. El 2000, amb l'entrada de l'euro, el procés d'especulació urbanística es va disparar. El territori deixà de ser considerat un recurs escàs, un suport feble que convenia tractar amb cura i passà a ser simplement una matèria primera». Recordem: el Govern de llavors, a càrrec del senyor Aznar, acabava d'obrir la veda amb les seves mesures de liberalització del sòl. Ajuntaments, indistintament del seu color, s'apuntaven al festí: «El fet és que tothom va entrar en aquesta mena de casino i a uns quants (o a molts) això ens va preocupar moltíssim. Entre el 2000 i el 2005 vam coincidir diferents persones d'arreu de Catalunya en alguns encontres. Tots dèiem: 'Alguna cosa hem de fer!' El tema central començava a ser no només la qüestió ambiental, sinó la transformació del territori. Era tan accelerada, tan intensa, que podies assistir en temps real al canvi de fisonomia d'un poble, d'una petita vall o d'una cala». Sembla que hem trobat el germen de l'Observatori: «S'havia creat feia poc la Fundació Territori i Paisatge (dirigida per Jordi Sargatal) i s'hi feien convocatòries de subvenció. Jo vaig presentar una proposta

Aerogeneradors al terme municipal de Talavera (la Segarra).

www.guiallongueras.com
ACONCAGUA 6959m - CHIMBORAZO 6310m
COTOPAXI 5897m - ELBRUS 5642m - ARARAT 5137m
MT. KENYA 5199m - KAZBEK 5047m
Xavi Llongueras. Guia d'Alta Muntanya UIAGM. guia@xavillongueras.com Tel.676 51 06 55

Ermita de la Pertusa i congost de Mont-rebei. Les serres prepirinenques com el Montsec tenen un altíssim interès geològic i biològic.

de crear una entitat híbrida: no crear una ONG tipus Salvem, sinó fer un pas més en què hi hagués recerca i una certa presència institucional i de la societat civil. Es tractava de fer un pont i aconseguir convèncer-ne uns a partir dels altres amb un mateix objectiu. Vaig dedicar uns mesos a mirar per Europa i pel món quin tipus d'entitats similars hi havia i vaig elaborar un document tot dient: 'Hi ha aquests precedents', 'hi ha experiències similars', 'l'esquema hauria de ser aquest'. Tot això es debatia en aquell text i també hi havia gent disposada a jugar-hi: un col·legi professional, una universitat... Es pot dir que varen confluir una sèrie d'astres».

L'any 2000 s'havia aprovat el Conveni Europeu de Paisatge impulsat pel Consell d'Europa. I és clar, el Joan va basar la seva argumentació en aquell document: «Això que estic dient (la necessitat de legislar sobre paisatge) no m'ho trec de la butxaca. Una entitat com el Consell d'Europa ho acaba de recomanar». Segur que els astres s'havien alineat, que algun engranatge havia encaixat, perquè el 2005 s'aprovava per unanimitat la Llei del Paisatge de Catalunya: «El paisatge com a tema entrava a l'agenda política», afirma amb convicció i satisfacció. Amb aquella llei, l'Observatori del Paisatge esdevenia una realitat. Amb la distensió i complicitat dels minuts no podem deixar de qüestionar per què l'Observatori és a Olot i no a Barcelona. Fet i fet, un organisme amb aquesta importància ben bé hauria de ser a la capital de forma mandatària, oi? Amb una mitja rialla, la pregunta té ben aviat una resposta de geògraf experimentat: «Si tu vas a Holanda, tens entitats i institucions d'abast nacional a l'Haia, a Amsterdam, a Utrecht, a Delf... Tens delegacions, sucursals... És molt important que hi hagi espelmes, 'petites llums' que brillin més enllà de Barcelona. Sempre he pensat que si alguna cosa salva o pot salvar aquest país és la riquesa de la societat civil present a tota una xarxa urbana que, a més a més, és molt jeràrquica. És una de les grans coses que té Catalunya i que no pot perdre: una capital potent –a nivell mundial–, una segona xarxa de ciutats –Girona, Tarragona, Lleida, etc.– i una tercera xarxa més capil·lar de capitals de comarca o subcomarca –Banyoles, Palafrugell, Figueres, etc.–, que són les que acaben estructurant el territori en termes de vitalitat cultural, social i econòmica».

L'esmentada Llei de Paisatge estava en vigor, la institució era un fet, però després què? Quin era l'objectiu?: «Cobrir el que jo en dic *nivell zero*. Érem un país que en polítiques públiques de paisatge no havia fet gairebé res. El repte era situar-lo al nivell mínim per començar a *desplegar*. És a dir, disposar dels instruments i de la informació base de la qual alguns del nostres veïns ja disposaven feia 30 o 40 anys. Necessitàvem *catàlegs de paisatge*; una identificació, caracterització i avaluació de tots els paisatges de Catalunya: com són en el moment de la diagnosi? Quin reptes tenen i en quin estat estan? Què s'hauria de fer per millorar-ne l'estat? Quins són els seus objectius de qualitat paisatgística? De fet, aquesta metodologia de descripció, diagnosi, definició d'objectius i proposta de mesures és molt senzilla i didàctica, però té un component també metodològic i científic al darrere. Aquesta simplicitat ha estat clau perquè ha permès organitzar millor el

treball: cadascun dels catàlegs correspon a una regió/vegueria, que alhora es correspon amb l'àmbit que la Generalitat utilitza per planificar el territori (els plans territorials)». Tot ben estructurat i sistematitzat. Tot encaixat. Els catàlegs de paisatge de què ens parla semblen una bona proposta, però seguim sense entendre'n ben bé l'ús pràctic. No tarda l'aclariment: «Els catàlegs –disponibles al nostre web, *www.catpaisatge.net*– tenen dues parts: la de comprensió i descripció de com és el paisatge i la *propositiva*. Amb l'ajuda de processos de participació ciutadana i d'universitats, fem el document i el portem a la Generalitat, que té la competència en legislació territorial. S'agafen els objectius de qualitat que es proposen al catàleg i s'incorporen als plans territorials parcials. Els *objectius de qualitat* del catàleg passen per l'administració, són reformulats i adaptats per passar a ser *directrius de paisatge*. La proposta, llavors, esdevé norma».

Potser un dels inconvenients principals als quals s'enfronta l'ens encara avui, després d'anys de trajectòria, sigui la desconeixença i, per tant, l'estranyesa. En són ben conscients: «Som en una mena de paradoxa: ens hem convertit en un ens de referència a nivell europeu, però a Catalunya (on vam néixer i on ens devem en primera instància) no ho hem aconseguit al cent per cent. Ens coneixen en els sectors més professionals i acadèmics (col·legis professionals, universitaris i culturals), però no tant a nivell de carrer ni de mitjans de comunicació. Ens queda molta feina per fer». Poc a poc van fent passes: l'octubre passat varen aconseguir anar al Parlament de Catalunya a explicar als grups parlamentaris què era i què s'estava fent a l'Observatori.

Granges i castell de Riudabella, vora el monestir de Poblet.
La Conca de Barberà conserva un important patrimoni cultural i natural.

Estany d'Ivars (Pla d'Urgell), un espai natural que s'havia assecat i ha recuperat la seva funció d'antany.

«Va anar prou bé: una hora i mitja de debat amb tots els grups!» Hi ha desitjos: «Si un dia s'acaba la crisi..., voldríem pensar que no es tornarà a ensopegar amb la mateixa pedra de l'especulació urbanística. Molta gent ha après pel camí, fins i tot comarques o àrees senceres: al Priorat s'han animat a presentar una candidatura a Patrimoni de la Humanitat com a *Paisatge mediterrani de muntanya mitjana* arran d'una carta de paisatge elaborada per ells mateixos i en la qual els hem assessorat. No es tracta explícitament de presentar candidatures a la UNESCO, sinó que s'entengui que el paisatge no s'acaba allà on s'acaba el terme municipal. El paisatge és una realitat que transcendeix la realitat administrativa, que s'ha de contemplar des d'un altre punt de vista... i que s'ha d'aixecar el vol. En aquestes ens trobem, a fer que el paisatge esdevingui un element de política pública. No és una batalla guanyada, però ja tenim els instruments per fer-ho: jurídics i de valoració del territori. A partir d'aquí hem obert altres fronts com la formació i educació, la sensibilització i la internacionalització». Les seves paraules tenen un to optimista, d'aquest que se't contagia. «De l'any passat fins ara ens hem fet com una mena d'examen: s'han complert els objectius que ens havíem marcat? Disposa aquest país del coneixement, informació i documents que li permetran si vol (perquè després hi cal la voluntat política i social) fer un salt endavant i anar molt més enllà? La resposta és sí, ara sí: 135 paisatges diagnosticats, cartes de paisatge, plans de paisatge a nivell local. Sense anar més lluny ara estem fent el primer pla de paisatge transfronterer entre les dues Cerdanyes: agafar el paisatge com un element d'identificació col·lectiva de dues parts de dos països diferents travessats per una frontera que comparteixen una mateixa identitat i sentit d'un lloc partit per raons polítiques». I no s'aturen aquí: «Hem elaborat un document, *Catpaisatge2020: País, paisatge i futur*. No es tracta d'un pla estratègic, sinó d'un full de ruta dels grans temes que ens haurien de preocupar a partir d'ara; deu línies de treball que són les que ens sembla que hem de seguir: *Internacionalització des de la singularització; Viure i produir en un entorn de qualitat; Paisatge, creativitat i sectors estratègics; Paisatge i món local; La creació de nous paisatges referencials; Paisatge, ciutadania i valors; Paisatge, ocupació i emprenedoria; Canvi climàtic, energia i paisatge; La recerca i la innovació com a valors a l'alça; Educació, formació i comunicació».*

Observatori del Paisatge de Catalunya

Seu tècnica i Centre de Documentació
Carrer Hospici, 8. 17800 Olot.
Telèfon: 972 27 35 64 / *www.catpaisatge.net*

«LA PRÀCTICA EXCURSIONISTA LLIGA TANT AMB EL QUE FEM DES DE L'OBSERVATORI QUE HAURÍEM DE SER MOLT MÉS PROPERS EN EL DIA A DIA»

El rellotge de la paret, la llum que entra per les finestres i els minuts comptats per la gravadora, que resta sobre un got de cartró a mode de trípode improvisat, no enganyen. Se'ns han passat ben bé dues hores volant i el migdia truca a la porta. La Gemma ens ve a portar uns llibres i aprofitem la situació per deixar marxar en Joan, de qui tot just acaba de començar la jornada. Abans d'anar-nos-en, emperò, li fem la pregunta clau: «Què demanaries al món excursionista?» Joan Nogué respon ràpidament: «Que ens ajudessin. Que fossin còmplices d'aquest projecte. El paisatge és el reflex de la identitat d'un territori i, si es destrueix o degrada, aquesta identitat queda en qüestió. Això el moviment excursionista català ho sap des del principi, ho té clarissim. Moltes de les línies d'abans tenen a veure amb valors, coneixement i identificació. La pràctica excursionista (el fet de sortir, trepitjar i exercitar) lliga tant amb el que nosaltres fem que hauríem de ser molt més propers en el dia a dia». L'última frase enregistrada és prou reveladora: «El que li demano és que ens demani, ens ajudi, ens exigeixi: que ens utilitzi tant com vulgui». Sortim del centre i sentim la certesa que, necessàriament, ens trobarem en el camí.

Terres de secà a prop de Tàrrega (Urgell). La varietat geogràfica del territori possibilita els diferents usos i activitats que se'n deriven.

La costa catalana està molt urbanitzada, sobretot per les ciutats de Tarragona i Barcelona i pels pobles de forta tradició turística com l'Escala (Alt Empordà).

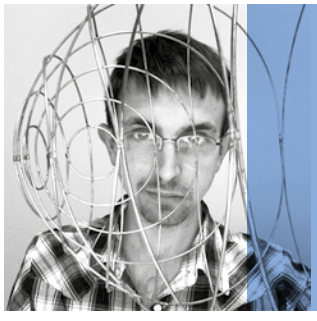

JOAN MIQUEL PORQUER
Palma de Mallorca, 1989

És llicenciat en Belles Arts i professor associat al Departament d'Escultura de la Universitat de Barcelona, on també realitza els seus estudis de doctorat. Viu a Barcelona, però sempre que pot tresca pels camins i les costes de la seva illa natal, Mallorca. Relaciona els seus projectes artístics amb el paisatge, la gent que hi habita i l'acte del caminar.